

УДК [378.147:811.1]:376.1

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В МІЖКУРСОВИЙ ПЕРІОД: ДОСВІД ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Казачінер О.С.

Харківська академія неперервної освіти

У статті висвітлено досвід Харківщини щодо розвитку інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов у системі післядипломної освіти. Автором наведено приклади форм, методів і прийомів розвитку інклюзивної компетентності як складової професійної компетентності сучасного вчителя іноземної мови. Наведено конкретні результати ефективності власної роботи з розвитку інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов у міжкурсовий період. Окреслено напрямки та особливості подальшого розвитку цього виду компетентності в даній категорії вчителів. Обґрунтовано необхідність перегляду та внесення коректив у кваліфікаційні характеристики вчителя іноземної мови та іноземної мови в початковій школі з урахуванням важливості розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників.

Ключові слова: інклюзивна компетентність, розвиток інклюзивної компетентності, вчитель іноземної мови, система післядипломної освіти, Харківський регіон.

Постановка проблеми. На часі в Україні одним із пріоритетних напрямків реформування освіти є запровадження інклюзивного навчання дітей з психофізичними вадами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. І хоча інклюзія вже не є докорінно новим явищем для нашої країни, на шляху її ефективного запровадження існує багато труднощів та перешкод. Перш за все йдеться про професійну та особистісну підготовку педагогів до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Ця проблема на сьогоднішній день стоїть досить гостро і потребує розробки науково та практично обґрунтованих шляхів її розв'язання.

Тому метою підготовки вчителів повинна бути не лише передача їм професійних, зокрема інклюзивних, знань і умінь, а й формування професійно підготовленої особистості, яка має цілісне психолого-педагогічне й методичне мислення щодо здійснення навчання іноземної мови дітей з особливостями психофізичного розвитку разом однолітками, які мають типовий розвиток, що, в свою чергу, вимагає певних педагогічних умов (вимог) підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання підготовки вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку досліджували С. Алексєєв [1], Л. Антонюк [2], К. Бовкуш [3], Т. Бондар [4], Л. Гречко [5], З. Ленів, Н. Мінько [6], Л. Манусова [8] та інші науковці.

В ряді робіт розглядаються різні проблеми вдосконалення навчального процесу в закладах підвищення кваліфікації (В. Воронцова, Н. Чегодаєв та ін.), нові форми організації методичної роботи (Н. Іванов, В. Дудників, Н. Гришина, А. Ситник та ін.) Окремі аспекти формування цих умінь знайшли відображення в дослідженнях, присвячених: питанням розвитку професійної компетентності вчителя в цілому (Т. Браже, Н. Карнаух, В. Кричевський, А. Маркова, М. Лобанова, Є. Тонконог та ін.), розвитку професійної компетентності вчителів іноземних мов (Н. Вишнеvsька, Ю. Запорожцева та ін.); розвитку інклюзивної компетентності вчителів (Ю. Бойчук, О. Бородіна, І. Демченко, Т. Кристопчук, І. Хафі-

зуліна, Ю. Шуміловська та ін.), зокрема інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов (О. Казачінер [7]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як відомо, інклюзивна освіта надає можливість педагогічним працівникам налагодити співпрацю й застосовувати командний підхід до розв'язання проблем і подолання труднощів; можливість професійного розвитку; усвідомити важливість розроблення програм навчання для дітей із різноманітними потребами, а також дає змогу збагатити власну палітру методів і прийомів викладання та навчальних стратегій. Проте, велику роль відіграє недостатність у педагогів знань про особливості розвитку, навчання і виховання учнів з особливими освітніми потребами. І цілком можна зрозуміти занепокоєння вчителя, у клас якого потрапляє така дитина. Адже це викликає цілу низку запитань стосовно організації навчально-виховного процесу, його дидактичного та технічного забезпечення, адекватного оцінювання потенційних можливостей учнів з психофізичними вадами, врахування їх індивідуальних особливостей, взаємодії класного колективу, батьків та «інклюзованої» дитини. Особливо це стосується підготовки вчителів іноземних мов, оскільки, як відомо, цей предмет учні вивчають у штучно створених умовах, коли мовне середовище створюється лише на уроках та в позакласній роботі. Крім того, іноземна мова посідає одне з перших місць серед предметів шкільного циклу, які є найбільш цікавими, проте найбільш складними для оволодіння учнями. Саме тому виникає необхідність розвитку інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов у системі післядипломної освіти не лише під час проходження ними курсів підвищення кваліфікації, а й у міжкурсовий період, крім того, й в очній формі.

Мета статті полягає в описі досвіду роботи Харківського регіону щодо розвитку інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов у курсовий та міжкурсовий період.

Відповідно до мети нами було визначено такі завдання дослідження:

1) навести приклади форм, методів і прийомів розвитку інклюзивної компетентності як складо-

вої професійної компетентності сучасного вчителя іноземної мови;

2) навести конкретні результати ефективності власної роботи з розвитку інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов у міжкурсовий період;

3) окреслити напрямки та особливості подальшого розвитку цього виду компетентності в даній категорії вчителів;

4) обґрунтувати необхідність перегляду та внесення коректив у кваліфікаційні характеристики вчителя іноземної мови та іноземної мови в початковій школі з урахуванням важливості розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу існуючих дефініцій інклюзивної компетентності (К. Бовкуш, Ю.Бойчук, І. Хафізулліна, Н. Радіонова, А. Тряпціна та ін.) ми можемо визначити інклюзивну компетентність учителя іноземної мови як інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує здатність здійснювати навчання іноземної мови учнів з особливими освітніми потребами разом з їхніми здоровими однолітками в умовах ЗНЗ. Ця компетентність виявляється в умінні вчителя іноземної мови під час організації навчально-виховного процесу враховувати різні рівні володіння школярами іноземною мовою, різні можливості щодо опанування її (адже, як відомо, не всі діти з особливостями психофізичного розвитку спроможні вивчати іноземну мову), можливі труднощі, які виникають у дітей під час її вивчення, різні здібності учнів до її оволодіння. Завдяки цьому стає можливим створення умов для якісного опанування іноземної мови дітьми з особливими освітніми потребами в ході відповідно організованого навчально-виховного процесу з цього предмета в ЗНЗ, а також для розвитку й саморозвитку учнів в умовах інклюзивного освітнього середовища засобами іноземної мови та іншомовної культури.

Одним із напрямів діяльності Харківської академії неперервної освіти є розвиток інклюзивної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. Академією забезпечено органічну цілісність змісту підвищення кваліфікації в курсовий (атестаційний) період, методичного психолого-педагогічного супроводу педагогічних працівників у міжкурсовий (міжатестаційний) період, дослідно-експериментальної діяльності, спрямованої на розвиток інклюзивної професійної компетентності та готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Так, на базі КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», а також Харківської спеціалізованої школи № 86 Холодногірського району відбулися обласний та районний навчально-методичні семінари для вчителів англійської та німецької мов «Навчання школярів іноземної мови в умовах інклюзивного освітнього середовища». Слід зазначити, що це стало першим кроком у запровадженні форм, методів та прийомів розвитку інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов у міжкурсовий період на обласному та районному рівнях в очній формі.

Метою семінарів було окреслення пріоритетних завдань та напрямів діяльності вчителів ан-

глійської мови щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Відповідно до цієї мети окреслено такі завдання:

1. Розкрити основні поняття, зміст та мету інклюзивної освіти.

2. Проаналізувати нормативно-правові документи щодо організації інклюзивного навчання в Україні.

3. Висвітлити психолого-педагогічні особливості різних категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

4. Акцентувати увагу на особливостях проведення уроку іноземної мови в умовах інклюзивної освіти.

5. Презентувати педагогічний досвід учителів Харківщини з організації навчання іноземної мови на засадах інклюзії.

6. Надати практичну допомогу вчителям іноземних мов щодо організації навчання школярів в умовах інклюзії.

Науково-методичний блок семінарів містив теми: «Нормативно-правове забезпечення процесу навчання учнів в умовах інклюзії», «Особливості інклюзивної освіти різних категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку» (форми роботи – презентації з повідомленнями), «Особливості проектування та методика проведення уроку іноземної мови в умовах інклюзії» (форма роботи – інтерактивна презентація, під час якої вчителі ознайомилися з особливостями проектування та методикою проведення уроку іноземної мови в класі, де разом навчаються діти з особливостями психофізичного розвитку, діти з типовим розвитком, а також обдаровані учні).

Практичний блок семінарів містив виступи вчителів іноземної (англійської) мови, на яких педагоги ділилися власним досвідом роботи з дітьми з особливими потребами (зокрема з вадами зору і розладами мовлення) в умовах загальноосвітнього навчального закладу (у вигляді міні майстер-класу, доповідей з презентаціями).

Під час проведення обласного науково-методичного семінару вчителі взяли участь у розробці різних етапів уроку англійської мови в інклюзивному класі: організаційний момент та мовленнєва зарядка; вивчення нового мовного або мовленнєвого матеріалу; тренування і засвоєння нового лексико-граматичного матеріалу; узагальнення та систематизація вивченого. Це було проведено в чотирьох групах на матеріалі книги «Thank you, Mr. Walker» автора Patricia Polacco.

Практичний блок районного науково-методичного семінару містив інтерактивну презентацію різноманітних інклюзивних практик, які вчитель загальноосвітнього або спеціалізованого навчального закладу може використовувати на уроках іноземної мови: арт-терапевтичні техніки (малювання, робота з лінією, плямою, кольором, ліплення, техніка квілінг тощо), робота з творами художньої літератури (на прикладі книжок для дітей Don't Call Me Special автора Pat Thomas, A Different Little Doggy автора Heather Whittaker, We'll Paint the Octopus Red автора Stephanie Stuve-Bodeen, We Can Do It! автора Laura Dwight та інших), казками, дитячими художніми та мультиплікаційними фільмами, пісочна анімація (яку можна використовувати під час навчання письма літер, презентації й прак-

тики лексико-граматичного матеріалу, розвитку навичок мовленнєвої діяльності), музикотерапія.

Кожний учасник семінару, крім навчально-методичних матеріалів, одержав спеціально розроблений буклет, у якому було коротко викладено мету, завдання та зміст інклюзивного навчання, практичні рекомендації для роботи з різними категоріями дітей з особливостями психофізичного розвитку, а також короткий зміст інклюзивних практик, які можна використовувати під час навчання школярів іноземної мови.

Закінчилися обласний та районний семінари для вчителів англійської та німецької мов «Навчання школярів іноземної мови в умовах інклюзивного освітнього середовища» обміном досвідом, інтерактивним спілкуванням, обговоренням актуальних питань навчання цього предмету на засадах інклюзії в доброзичливій, творчій атмосфері. Учасники семінару разом із його організаторами виробили спільні рекомендації для навчання школярів іноземної мови в умовах інклюзивного освітнього середовища, які планується поширити і в інших районах м. Харкова та Харківської області.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на основі викладеного вище ми можемо дійти висновку про те, що розвиток інклюзивної компетентності вчителів, зокрема вчителів іноземних мов, має стати необхідною складовою їхньої післядипломної підготовки. Харківщина вже зробила певні кроки в цьому напрямі. З метою розвитку

інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов у міжкурсовий (міжатаестаційний) період на базі комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти» було проведено обласний науково-методичний семінар «Навчання школярів іноземної мови в умовах інклюзивного навчання» та організовано однойменний районний науково-методичний семінар для вчителів іноземних мов Холодногірського району м. Харкова на базі Харківської гімназії № 86. Під час їх проведення було використано презентації, технології ситуативного моделювання, інтерактивні технології, вчителі взяли участь у майстер-класі з конструювання уроку іноземної мови на засадах інклюзії. Участь учителів іноземних мов у районних навчально-методичних семінарах із цієї теми в цілому, а також спільно розроблені рекомендації для навчання школярів цього предмету в умовах інклюзивного освітнього середовища зокрема планується поширити і в інших районах м. Харкова та Харківської області.

Крім того, в зв'язку з одержаними результатами на сьогодні виникає нагальна необхідність перегляду та внесення коректив у кваліфікаційні характеристики вчителя іноземної мови та вчителя іноземної мови в початковій школі з урахуванням важливості розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників, що, в свою чергу, може стати предметом подальших наукових пошуків у напрямі окресленої проблеми.

Список літератури:

1. Алексеев С.С. Подготовка педагога к реализации инклюзивного образования / С.С. Алексеев // Вестник Екатеринбургского института. Педагогика. – 2014. – № 3 (27). – С. 3-6.
2. Антонюк Л. Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання / Л. Антонюк // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 121-123.
3. Бовкуш К.П. Основні засади формування інклюзивної компетентності педагога / К.П. Бовкуш // Молодий вчений. – 2014. – № 7 (10). – С. 156-160.
4. Бондар Т.І. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти / Т.І. Бондар // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 7 (41). – С. 153-162.
5. Гречко Л.М. Формування готовності учасників навчально-виховного процесу школи до інтеграції дітей з психофізичними вадами / Л.М. Гречко // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 159-167.
6. Инклюзивная форма образования: проблемы, поиск, перспективы – настольная книга педагога, работающего с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья / под общ. ред. Н.Г. Минько. – М., 2010. – 192 с.
7. Казачінер О.С. Інклюзивний підхід до навчання іноземної мови / О.С. Казачінер. – Х.: Основа, 2016. – Вип. 1 (157). – 95 с. – (Б-ка журналу «Англійська мова та література»).
8. Манусова Л. Погляд на підготовку вчителя до роботи з дітьми з особливими потребами / Л. Манусова // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник. – К.: Контекст, 2000. – С. 195-196.

Казачинер Е.С.

Харьковская академия непрерывного образования

РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В МЕЖКУРСОВОЙ ПЕРИОД: ОПЫТ ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА

Аннотация

В статье представлен опыт Харьковского региона по развитию инклюзивной компетентности учителей иностранных языков в системе последиplomного обучения. Автором приведены примеры форм, методов и приемов развития инклюзивной компетентности как составляющей профессиональной компетентности современного учителя иностранного языка. Представлены конкретные результаты эффективности собственной работы по развитию инклюзивной компетентности учителей иностранных языков в межкурсовой период. Обозначены направления и особенности дальнейшего развития этого вида компетентности у данной категории учителей. Обоснована необходимость пересмотра и внесения корректив в квалификационные характеристики учителя иностранного языка и иностранного языка в начальной школе с учетом важности развития инклюзивной компетентности педагогических работников.

Ключевые слова: инклюзивная компетентность, развитие инклюзивной компетентности, учитель иностранного языка, система последиplomного обучения, Харьковский регион.

Kazachiner O.S.

Kharkiv Academy of Postgraduate Education

FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' INCLUSIVE COMPETENCE DEVELOPMENT IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION IN INTERCOURSE PERIOD: KHARKIV REGION'S EXPERIENCE

Summary

In the article the experience of Kharkiv region devoted to foreign language teachers' inclusive competence development in the system of postgraduate education was presented. The author gives the examples of forms, methods and ways of inclusive competence development as a part of a modern foreign language teacher's professional competence. The concrete results of own work effectiveness due to foreign language teachers' inclusive competence development in intercourse period were presented. The directions and peculiarities of this category of teachers' future development of this kind of competence were marked. The necessity of looking through and correction qualification characteristics of a foreign language teacher and primary school foreign language teacher taking into consideration the importance of teachers' inclusive competence development.

Keywords: inclusive competence, inclusive competence development, foreign language teacher, postgraduate education system, Kharkiv region.